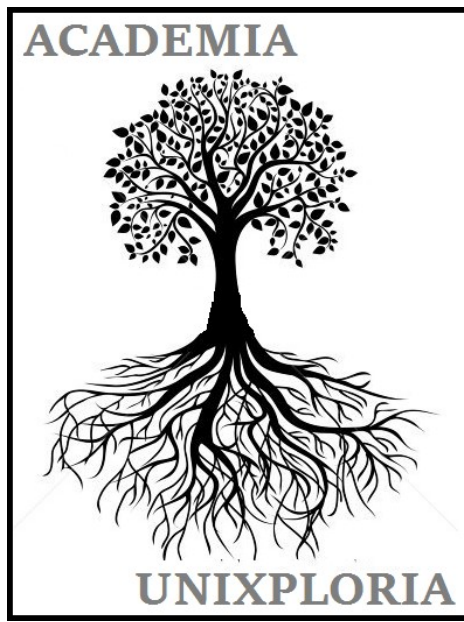

Kvinnan i litteraturen.

1.0 Inledning

Kvinnan sågs för inte alltför länge sedan vara likställd med det svagare könet, "det andra könet"¹, till skillnad från mannen som var det "överlägsna" könet. Så långt fram i vår historia som på 1800-talet hävdade man på fullt allvar att det var farligt för en kvinna att ägna sig åt intellektuella aktiviteter. En kvinna som läste, skrev eller tänkte mycket riskerade att få sin livsmoder förstörd (!). Faktum är att vissa (manliga) intellektuella under 1600-talet hävdade att kvinnan inte var något annat än en "felkonstruerad" man.

Genusteorier från gångna tider kan idag betraktas som lustiga fantasifoster då män och kvinnor idag tycks leva relativt jämställt. Det går dock aldrig att komma ifrån att kvinnor i litteratur, vetenskap och tänkande gjorts till en kollektiv grupp av bisittare. Världens litteraturhistoria har sin tyngdpunkt hos de manliga författarna; de få kvinnor som överhuvudtaget omnämns i litteraturens historia är reducerade till att spela en marginell roll. Trots att kvinnans roll i litteraturen är relativt reducerad så har kvinnor i alla tider skrivit. Att kvinnliga författare inte märkts i större utsträckning beror på den undertryckta ställning hon haft genom seklerna. Kvinnor tilläts i vissa fall inte ens publicera sina arbeten utan sin makes tillåtelse. Många kvinnliga författare tvingades skriva under pseudonymer för att inte röja sitt kön. Att skriva vetenskapliga arbeten var i allra högsta grad tabu. Kvar återstod alltså den skönlitterära genren.

Det lär dröja länge innan man finner en litteraturhistoria utan genusperspektiv. En litteraturhistoria där både män och kvinnor har sin rättmätiga plats. För att använda mig av Susanna Roxmans ord:

"Idealet vore en litteraturhistorieskrivning, där *både* kvinnliga *och* manliga författare kom till sin rätt. Men vi har åtminstone det giltiga skälet att vilja protestera mot tidigare enögdhet; det var inte vi som började se bara med ena ögat. Och antitesen måste, som känt, komma före syntesen."²

¹ T.ex. Simone de Beauvoir.

² Roxman, s. 9.

Nu menar jag personligen inte att litteraturens historia enkom skall utgå från ett jämlikt genusperspektiv, utan snarare att balansen mellan manliga och kvinnliga värden och attityder blir mer levandegjord. All litteratur som kan kallas "klassisk" måste få gå till eftervärlden därför att den varit banbrytande eller (i brist på bättre ord) "stor". Det går, enligt min mening aldrig att skapa en litteraturhistoria baserad på genusjämvikt. Lika lite som man kan skapa en litteraturhistoria som på alla vis är etniskt- och kulturellt balanserad, lika lite kan man uppnå den önskade jämvikten mellan könen. Detta är just den s.k. kvinnolitteraturens främsta dilemma: man kan inte bli en del av kulturhistorien utan att bli en del av det integrerade system man själva argumenterar emot. Vad som i högsta grad vore önskvärt är en balans där dikten och verkligheten inte alltid styrs av typiskt "manliga" ideal och tankar.

2.0 Kvinnan och kärleken i Bibeln: *Höga visan*

Bibelns texter saknar inte starka kvinnogestalter. Namn som Rut, Rakel, Ester och Mirjam sticker ut ur den annars så patriarkala kulturen. Tagna ur sitt sammanhang bildar berättelserna om dessa starka kvinnor en markering som visar brytningen mellan den hedniska dyrkan av jorden (fruktbarhetsdyrkan) och den patriarkala, kristna tron.

Kvinnan får redan i *Första Mosebok* bli varse sin underordnade roll i förhållandet till mannen: "Men till din man skall din åtrå vara, och han skall råda över dig."³ Antipoderna manligt/kvinnligt, himmel/jord etcetera är teman som väl kan karaktärisera könets förhållande. Det manliga står för det goda, det kvinnliga för det hedniskt onda.⁴

I Gamla Testamentets *Höga Visan* finner läsaren en kvinna som ganska drastiskt skiljer sig från den underkuvade bild av kvinnan man får i första Mosebok. I *Höga Visan* är kvinnan relativt självständig. Bilden av en vacker, ung kvinna som vet vad hon vill (och kan ta för sig) utgör en slående kontrast till den patriarkala synen. Att självförtroende inte saknas står utom alla tvivel: "Svart är jag, dock är jag vacker [...]"⁵ *Höga Visan* är en text som är genomsyrad av kärlek och erotisk laddning. Texten är vacker och väcker läsarens romantiska

³ 1 MOS 3:16

⁴ Denna tanke återfinns också hos de grekiska filosoferna och dramatikererna. Aiskylos tar bl.a. upp detta i sitt drama "Eumeniderna".

⁵ Höga V 1:5.

ådra. Kvinnan (Sulamite) beskrivs av mannen som en "lilja bland törnen".⁶ Orden kan ses som en metafor för oskulden, den orörda skönheten omgärdad av syndiga själar. Att kvinnan i *Höga Visan* har vissa likheter med den medeltida riddardiktningens "ouppnåeliga" kvinnoideal tycker man sig också ana i texten:

"Jag är en mur, och mina bröst är som
törnen på den.
Så blev jag i hans ögon en kvinna
Som var kärlek värd."⁷

I likhet med de medeltida diktarna framstår kvinnan i *Höga Visan* i det närmaste som en gudinna, något mannen ständigt måste "erövra". Symboliskt i texten är bilden av kvinnan som en mur; en mur mannen måste bestiga för att vara värdig kvinnans kärlek. Man kan naturligtvis också tolka texten som kvinnlig underkastelse: kvinnan blir först "en värdig kvinna" då mannen anser henne värd att älska...

"Jag tänker: I det palmträdet vill jag
stiga upp, jag vill gripa tag
i dess kvistar.
Må dina bröst då vara mig som
vinträdets klasar och doften av din
andedräkt som äpplens doft
och din mun som ljuvaste vin! [...]"⁸

Mannens roll i kärleken är tydlig. Kvinnan framstår åter symboliskt som ett träd mannen "besegrar" genom klättra upp i det; på detta sätt blir mannen också värdig kvinnans kärlek. Att kvinnan kan uttrycka sin kärlek, åtrå och passion tycker jag stärker bilden av en relativt självständig kvinna, som inte räds att öppet visa sina sinnliga behov. "[...] jag är sjuk av kärlek!"⁹, utbrister Sulamite i texten. Kärleken som en smärtande känsla (vars enda bot är att

⁶ Ibid, 2:2.

⁷ Ibid. 8:10.

⁸ Ibid. 7:8-9.

⁹ Ibid. 5:8.

bli älskad) framträder också i *Höga Visan*. Den smärtande längtan efter kärlek kan också ses som ett rop på hjälp.

Texten är fylld av fruktbarhetssymboler: granatäpplen, vin, mjölk och honung är vanligt förekommande: "Kärleksäpplena sprider sin doft [...]"¹⁰ Fruktbarhetssymbolerna stärker den erotiskt mättade känsla man får när man läser verserna...

Höga Visan antas ha skrivits mellan 900–300 f.Kr.¹¹ Texten vittnar om att den skrivits under influens av flera kulturer. Sulamite är i mångt och mycket karaktäristisk för de persiska gudinnor som tillbads av judarnas grannfolk.¹² Kärleken mellan Sulamite, en färgad kvinna, och Salomo, en judisk konung kan tyckas omöjlig. Trots detta övervinns klass- och rasbarriärer.

Texten har även vissa likheter med den grekiska körlyrikens dramer. *Höga Visan* har i likhet med grekiska dramatiker två solister (mannen och kvinnan) samt en "kör" (kvinnorna och Sulamites bröder) delad i två läger. Sulamites bröder har inte en romantisk bild av sin syster att ge läsaren. Bröderna vill snarare hindra systemen att få del av kärleken:

"Är hon en mur, så bygger vi på den ett
krön av silver, men är hon en dörr, så
bommar vi för den med en cederplanka."¹³

Överbeskyddande syskon är alltså inte enbart ett nutida problem... Antagonisterna i sammanhanget representeras i visan av de kvinnor som gläds åt Sulamites nyvunna kärlek:
"Ät, ni kära, och drick, ja, berusa er av kärlek."¹⁴

¹⁰ Höga V 7:13. Granatäpplen ansågs förr kunna råda bot på impotens. Förf. anm.

¹¹ Brattström/Svanberg, s. 18.

¹² Texten tillskrivs numera en babylonisk prinsessa. Se vidare Brattström/Svanberg, s. 18 f.

¹³ Höga V 8:9.

¹⁴ Ibid. 4:18.

2.1 Antikens syn på kvinnan och kärleken

Nästan alla ser antiken som grunden till vår västerländska kultur. Då man studerar antiken som period kommer man ganska snart till insikten att det nästan uteslutande var männen som skrev lyrik och prosa. Trots att antiken sägs vara vår kulturs ”guldålder” så nämns kvinnor inte mer än vid undantag. Att inte fler kvinnor kommit att synas i litteraturhistorien beror säkert på att både män och kvinnor levde i relativt skilda världar. Kvinnan skötte hemmet och männen arbetade och skötte samhället i stort. Att ta del av politik och samhällsliv hörde nästan uteslutande till mannens göromål. Alla manliga författare var dock inte politiker eller ämbetsmän – men de hade insikt i den världen. De hämtade inspiration ur det offentliga livet. Männen kunde på det hela taget lättare identifiera sig med det samhälle och den kultur som omgav dem. Kvinnornas värld blev något mer begränsad, även om undantagen givetvis fanns.

Diktare som Sapfo tillhör ett av dessa undantag. Sapfo blev berömd på sin diktning, och har gått till eftervärlden som en av de främsta. Hennes dikter röjer en erotisk laddning, ofta mellan kvinnor, något som säkert inte var helt ovanligt på den tiden. Forskningen vet egentligen ganska lite om Sapphos person. De spår man har av henne återfinns i hennes lyrik. Sapphos diktning består av två övergripande teman: kärleken och naturen. I hennes lyrik förekommer knappast några män. Ett undantag finns dock: den man som Sapfo skildrar i sin dikt *Gudars like syns mig den mannen vara*. Mannen i dikten är en rival till Sapfo:

”Gudars like syns mig den mannen vara,
han som mitt emot dig kan sitta, han som
i din närhet lyss till din kära stämmas
älskliga tonfall”¹⁵

Det är tydligt att Sapfo är förälskad i den kvinna som mannen ”lagt beslag på”. Kärleken skildras här som något smärtande och tragiskt. Likt livet i allmänhet är gränsen mellan smärta och passion ibland hårfin. Då Sapfo inser att hon inte kan konkurrera med rivalen konstaterar hon i närmast naturalistisk skildring hur ”tungans makt är bruten och under

¹⁵ Witt-Brattström, 1995, s. 32; strof 1.

huden löper elden genast i fina flammor [...]”¹⁶. Hon kan alltså inte ens med de vackraste ord förmå kvinnan hon åtrår att ta någon notis om henne. Ett genomgående tema i Sapphos diktning verkar vara den smärta som brist på kärlek kan orsaka. Denna smärta återfinns också i Sapphos *Hymn till Afrodite*, då hennes kärlek tvingas lämna henne:

”Sannerligen, jag ville dö!
under ymniga tårar och snyftningar

tog hon avsked med dessa ord:
’Ve mig, tung är vår ödeslott,
Sappho, blott mot min vilja jag lämnar dig.”¹⁷

Lika tragisk som strofen är, lika ljus och vacker är den nostalgiska tillbakablicken på deras liv ihop. Det är en idyllisk, nästan naturlyrisk beskrivning av kvinnornas kärlek:

”Hos mig ofta du knöt ihop
mången krans av viol och ros
kring ditt hår, det i lockar svallande,

och av doftande vårlig blom
kring din mjuka och mjälla hals
många vackra girlander du virade.”¹⁸

Det som gör Sapfo så aktuell även i modern tid är just det faktum att hennes diktning nästan uteslutande skildrar den lesbiska kärleken. I antikens Grekland var detta inget ovanligt; även män skrev dikter som hyllade vackra män. Temat hade säkert väckt mer anstöt om det skrivits idag. Att skildra kvinnors erotiska längtan i ett närmast naturalistiskt språk ger Sapphos diktning större trovärdighet. Lyriken känns s.a.s. mer tagen ur verkligheten.

¹⁶ Ibidem; strof 3.

¹⁷ Breitholtz; *Litteraturens klassiker: Grekisk litteratur Dikter och prosa*, 1996, s. 111; strof 3.

¹⁸ Ibidem.

Kärleken är ett centralt tema i all diktning. Att också komplikationerna i förhållandet mellan man och kvinna kunde tecknas med stor realism under antiken står också klart då man läser Euripides tragedi, *Medea*. Många har kallat *Medea* för världslitteraturens första "kvinnosaksdrama".¹⁹ Beskrivningen saknar inte grund. Dramats röda tråd är just kvinnans underordnade roll i samhället. Med den kvinnliga huvudpersonens inträde på scenen framträder en stark kvinna som kritiserar det patriarkala samhället:

"Av alla väsen med förnuft och ande
är Kvinnan mest beklagansvärd på jorden.
Vi köpa med vår hemgift som betalning
en make – en tyrann med envåldsmakt
över vår kropp
[...] Vågspelet gäller: har en man av heder
och ej en usling fallit på vår lott?"²⁰

Medea skildrar kvinnans roll i samhället som helt underkastad mannen. Kvinnan får helt enkelt hoppas på att den man hon får som make är en god och omtänksam sådan. Det är på inget sätt fråga om fri, svärmisk kärlek. Snarare är det av rent praktiskt- ekonomiska skäl ett par gifter sig. Kvinnan framstår nästan som en slav i äktenskapet. Helt ovetande om äktenskapets utgång flyttar kvinnan från barndomshemmet till ett hem, där hon helt är underkastad sin makes vilja. Medeas jämförelse av barnafödande och krigstjänstgöring är slående: "Hellre vill jag stå i tre bataljer bak skölden än blott en gång föda barn."²¹

Antikens äktenskap var säkert hierarkiskt. Kvinnans roll i samhället var helt underordnad mannen. Äktenskapet i sig var mer av affärsmässig karaktär än byggt av kärlek. En illustrativ bild av kvinnans roll i hemmet utgör *Illiadens* sjätte sång. Andromache, hustru till Hector, ber sin make att inte dra ut i strid. Om maken blir besegrad tvingas Andromache bli slavinna åt de segrande. Hennes bönfällning ger dock inget resultat. Hector sätter genast sin fru på plats:

¹⁹ Se bl.a. Westman-Berg, s. 41 ff.

²⁰ Breitholtz; *Litteraturens klassiker: Grekisk litteratur Dramatik*, 1996, s.144.

²¹ Ibid, s. 145.

”Men gå tillbaka nu hem och ägna dig åt dina sysslor,
vävens och sländans bestyr, och befall tjänarinnornas skara
göra sin gärning med flit! För striden har männen att sörja,
främst bland alla dock jag av de män, som i Ilion föddes.”²²

2.2 Synen på kärleken och kvinnan under medeltiden

Under medeltiden hade kyrkan störst makt i samhället. Kyrkan stod för lag och ordning, utbildning och världsbild. Den katolska kyrkans kvinnosyn byggde i stort sett på Aristoteles tankar, som under medeltiden förmedlades av Thomas av Aquino och Augustinus. Kvinnan sågs rent fysiologiskt som en varelse av lägre rang än mannen. Kvinnans roll var enkom som ”förvaringskärl” åt fostret; fostret ansågs helt och hållet vara en produkt av mannens säd.

Den medeltida synen på kvinnan och kärleken är dock kontrastrik. I den medeltida litteraturen finner man också spår av svärmisk kärlek och en beundran inför kvinnan. Synen på kvinnan är uppbyggd av just kontraster; dessa kontraster har ofta en religiös prägel. Den oskuldsfulla jungfru Maria ställs mot synderskan Eva. Den religiösa kvinnosynen lyser tydligt igenom i bland annat Hildegard av Bingens texter:

”Hell dig ädla, ärorika, rena Jungfru,
ärbarhetens ögonsten
och helighetens moderssköte,
du som vunnit Guds behag.”²³

Det står alldeles klart för läsaren att detta inte är en ”vanlig” kvinna som skildras. Jungfru Maria utgjorde dock ideal för kvinnan. För den ogifta kvinnan var yrkesmöjligheterna starkt begränsade. I princip återstod endast den religiösa banan. Hildegard av Bingen är naturligtvis strakt influerad av den religiösa tematiken. Också den heliga Birgitta var influerad av sin yrkesroll som nunna. Det som möjligen skiljer Hildegard och Birgitta åt är att den heliga Birgitta inte alls blygdes över att beskriva rent kroppsliga saker såsom barnafödande:

²² Homeros, 1992, s. 94.

²³ Svanbegr/Witt-Brattström, 1995, s. 63.

”Jungfruns kved, som föreförlossningen varit mycket uppsvälld, drog nu ihop sig, och henens kropp syntes vara spenslig och av sällsam fägring.”²⁴

Den födsel Birgitta skildrar är en uppenbarelse av jungfru Marias. Stilen är ljus och inte särskilt realistisk för övrigt. Synen på kvinnan som Guds avbild är något som ständigt återkommer i den medeltida litteraturen. Petrus de Dacia skriver i ett av sina brev att kvinnan (föremålet för Dacias kärlek) är att betrakta som en fullkomlig varelse, en Guds avbild: ”[...] det är gudomens bild, uttryckt i dig; Kristi likhet, som är så klart intryckt i dig; alla dygders fullkomning, som skänkt dig och liksom sammanträngts i dig.”²⁵

Karaktäristiskt för medeltiden är riddarkulturen och den höviska kärleken. Kvinnan sattes nu på piedestal. Hon skulle vara i det närmaste ouppnåelig. Kärleken skulle vara svår att fånga, men ändå få segra till slut. I *Romanen om rosen* finns alla de klassiska inslag som medeltidens profana syn på kärleken lämnat efter sig. Dikten är skriven allegoriskt, och är full av symboler som företräder diverse dygder och laster. Kvinnan skildras med vackra ord:

”I lugna, djupa andetag
sig hävde hennes sköna barm.
En näpen liten mun hon hade,
Och hakan av en grop var prydd.”²⁶

Likt mycket i medeltiden är också denna versroman kontrastrik. I verkets början ses kärleken och kvinnan i vacker, idealiserad form; senare blir kärleken mer sexualiserad och rå. Till en början är alltså romanen tydligt hövisk. Författaren förklarar att ”Du alla kvinnor måste hedra, dig ständigt vinnlägg att dem tjäna.”²⁷

Hur såg då medeltidens folk på kärleken – och hur såg de styrande männen på kvinnan? För att få ett svar på den frågan kan man läsa de gamla landskapslagarna. *Äldre Västgötalagen*

²⁴ Olsson, 1993, s. 141.

²⁵ Ibid, s. 60.

²⁶ Hildeman; *Litteraturens klassiker: Medeltidens litteratur Episk diktning m.m.*, 1996, s.164.

²⁷ Ibid, s. 168.

nedtecknades under 1200-talet och belyser åtminstone lagens syn på rätt och fel. Läser man inledningen av kyrkobalken så finner man ganska snabbt att kvinnor inte alls är nämnda:

”Här börjar västgötarnas lagbok.

Kristus är vår första lag.

Därnäst är vår kristna tro och alla

kristna,

konung, bönder och alla bofasta män,

biskop och alla boklärdade män.”²⁸

Hela lagtexten är alltså riktad till män, vilket kanske inte är så förvånande med tanke på att det var just männen som styrde samhället. Att kvinnan var hänvisad till sin make då hon begått något brott står också klart: ”Dräper kvinna man, då skall man föra talan mot närskyldaste man. Han skall svara för böter eller fly fredlös.”²⁹ Det positiva i det hela är att kvinnorna slapp betala sina egna böter (!). Man får bilden av att kvinnan i det närmaste var livegen, helt beroende av sin make.

Medeltidens syn på kvinnan och kärleken var kanske inte fullt så romantiserad som kan tyckas i den riddarlyrik som skrevs så flitigt under perioden. Dock bör man till medeltidens förvar säga att dessa stereotypa könsroller också kunde vara till gagn för samhället i stort. Alla visste sin plats i den hierarki som rådde. Att vi med moderna ögon ser detta samhälle som något barbariskt och dåligt är kanske inte så lustigt. Medeltidens litterära texter speglar dock en bredd och en mångfald vad beträffar synen kärlek i allmänhet och kvinnor i synnerhet.

2.3 Kvinnan och kärleken under renässans och barock

Renässansen betraktas allmänt som perioden då det moderna synsättet föddes. Människan skulle nu slå sig fri från den religiösa dogmatismen. Individens stod i centrum och antiken blev åter högsta ideal. Kunskapen om världen och om människan växte och framtiden såg ljus ut.

²⁸ Olsson, 1993, s. 23.

²⁹ Ibid, s. 24.

Livet sågs som en stor teaterscen runt vilken livet kretsade. Gällde denna positiva beskrivning också kvinnornas ställning? Och hur skildras kärleken i renässanslitteraturen?

Det nya idealet under renässansen var att skildra människan just såsom hon var, utan försköningar och generaliseringar.³⁰ Om detta företag lyckades av samtidens författare låter jag vara osagt. Det står dock klart att den nya synen på världen och människan också framskymtar i litteraturen. Ett komiskt exempel på detta utgör Villons kortdikt, *Balladen om tjocka Margot*:

”Sen älskar vi. Hon släpper ut en fjärt
Så mäktig, svuller, och förgiftat rå.
Hon tar min topp som reser på sig tvärt.
Då skrattar hon och kallar mig Gogo.
Sen snarkar vi i fyllan båda två.”³¹

Dikten speglar om inget annat en livligare och otraditionell syn på mannen och kvinnans möte på bordellen. Dikten är inte på något sätt representativ men utgör ett annorlunda inslag i 1400-talslitteraturen; humorn är inget den moderna människan har patent på!

I Shakespeares³² komedi, *The Merchant of Venice*, möter läsaren en typ av kvinna som känns mer ”modern” i sin framtoning. Jessica (dotter till en rik jude) framträder i verket som en mycket självständig, kvicktänkt och oblyg ung kvinna. Hon skäms alldeles uppenbarligen för sin faders girighet. Jessica är förälskad och förklarar att hon t.o.m. är beredd att konvertera till kristendomen för att kunna gifta sig med Lorenzo. I samma replik får också fadern sin beskärda del:

”Alack, what heinous sin is it in me
To be ashamed to be my Father’s child,
But though I am a daughter to his blood,

³⁰ Se t.ex. Algulin/Olsson, 1999, s. 143 ff.

³¹ Breitholtz; *Litteraturens klassiker: Renässansens litteratur Dramatik och lyrik*, 1996, s. 356.

³² Shakespeare är kanske ingen god representant för renässansen som period då han själv verkade i en övergångsperiod. Han instämde inte alltid i de hyllningsdikter som tillskrevs människan. Jmf. till exempel Hamlets ironiska lovsång till människan med Pico della Mirandolas original.

I am not to his manners: O Lorenzo,
If thou keep promise I shall end this strife,
Become a Christian, and thy loving wife.”³³

Det är högst påtagligt att relationen mellan far och dotter inte är utan inbördes konflikter. Jessica konstaterar utan känslomässig sentimentalitet att: ”Farewell, and if my fortune be not crost, I have a Father, you a daughter lost.”³⁴

Trots att temat till största del kretsar kring judarnas utsatta ställning under Shakespeares samtid, belyser det också den fritänkande, framåtsträvande kvinnan. Med hjälp av sin charm, intelligens och relativa självständighet utgör hon också urtypen för den moderna kvinnan. Den fria kärleken, där endast känslor och attraktion får styra, känns också modern i sin framtoning. Det bör dock ha sett komiskt ut då alla kvinnliga huvudroller spelades av män, vilket var fallet i det elisabetanska England. Detta belyser (trots pjäsens tematik) kvinnans underkuvade ställning.

Under renässansens slutfas sker en brytning med den medeltida världsbilden. Under den stora tidsrymden då ännu den organiska världsbilden rådde hade kvinnor och män sin biologiska betydelse. Genom den nya mekaniska världsbilden (företädd av bl.a. Francis Bacon) kom även kvinnans ställning att ändras något. Världen blev till en mekanisk ”maskin” som man med sina sinnen kunde utforska och förstå. Den medeltida synen på kvinnan som en del av den organiska naturens helhet ändrades nu till att bli en del av naturen som skulle undersökas och kontrolleras. Lyser några av dessa tankar igenom i barocklitteraturen? Den mekaniska världsbilden står ofta i kontrast till den andliga. (Moderna och mycket personliga tankar om detta eviga kretslopp återspeglas inte minst i Angelus Silesius *Tänkespråk ur den kerubiske vandraren*.³⁵)

³³ Shakespeare, 1994, s. 47.

³⁴ Shakespeare, 1994, s. 51.

³⁵ Se till exempel Breitholtz; *Litteraturens klassiker Renässansens litteratur Dramatik och lyrik*, 1996, s. 361 f. I Silesius diktning märker man också den skillnad mellan barocken och manierismen som inte alltid framträder klart. Barocken såg den kristna tron som en garant för stabilitet och säkerhet, medan manierismen skildrade en andlig osäkerhet.

Kvinnan i barocklitteraturen lyser tydligast igenom då just kvinnor själva stått som författare. Drottning Kristina har i sina *Maximer* skrivit tankar som närmast alluderar de idéer Euripides Medea hade under antiken: "Det fordras större mod att gifta sig än att draga i fält."³⁶

Kristina skriver vidare att "Man kan uppleva många ömma förhållanden men bara en stor kärlek."³⁷ Drottning Kristinas syn är givetvis präglad av den överklassmiljö hon själv tillhör, men ger ändå en kvinnas syn på tillvaron. Hennes syn på äktenskapet är väldigt antagonistisk: hon hävdar att kärleken och äktenskapet är nästintill oförenliga. I samma andetag inser hon dock att kärleken till Gud och kärleken till sin nästa är "den enda sanna religionen."³⁸ Att religionen spelar en central roll råder det ingen tvekan om. Synen på äktenskapet verkar dock vara mer knutet till de praktiska omständigheterna än av kärlek. I slutet av maximen inser man snart att det är en självständigt tänkande kvinna som skrivit: "Detta arbete är skrivet av en som intet önskar, intet fruktar och intet begär av någon människa."³⁹ Kristina kunde (troligtvis i motsats till allmogens kvinnor) genom sin maktposition unna sig "lyxen" att vara oberoende och fritt föra ut sina tankar...

En mindre smickrande bild av kvinnan ger den engelske författaren Ben Jonson i sin dikt *Skuggan*:

"Jaga en skugga, och hon flyr dig.
Låtsas att fly, och hon jagar dig.
Tillbed en flicka, och hon skyr dig,
vänd henne ryggen, så dyrkar hon dig.
Vad är då kvinnorna, min vän,
annat än skuggor av oss män?"⁴⁰

Här återspeglas i viss mån den 1600-talssyn där kvinnan i stort sett sågs som en felkonstruerad man, en spegelbild av mannen. En tolkning kan också vara att det nya intresse för kvinnan som en del av naturens helhet började göra sig gällande. Kvinnan sågs

³⁶ Svanberg/Witt-Brattström, 1995, s. 120.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Breitholz; *Litteraturens klassiker Renässansens litteratur Dramatik och lyrik*, 1996, s. 343.

som känslomässigt nyckfull och mångtydig, medan mannen stod för trygghet och stabilitet; detta avspeglas i dikten.

3.0 Sammanfattning

Synen på kvinnan och kärleken har skiftat genom seklerna. Någon entydig bild finns nog inte att tillgå. Synen spänner över allt från närmast gudomlig varelse till syndig fresterska. Denna mångfasetterade bild spänner inte bara under sekler; synen skiftar oerhört också inom samma litterära epok. Religionen har under alla omständigheter spelat en stor roll för synen på både kvinnan och kärleken. Från antikens underkuvade kvinnor där äktenskapet närmast sågs som ett "fängelsestraff" för kvinnan, till 1600-talets distanserade (men nyfikna!) syn på det motsatta könet.

Som bekant skrivs historien av de "segrande"; så också här. Kvinnan har fått en förhållandevis obefintlig plats i den äldre litteraturhistorien. Förhoppningsvis kommer detta mönster att brytas. Att män och kvinnor ser på varandra ur olika perspektiv är ingen överraskning, men att så lite trots allt förändrats på 2000 år ger verkligen perspektiv på människan som tänkande varelse. Kanske framför Shakespeare saken bäst då han konstaterar att män är som de är:

"Gråt inte flickor, stilla er gråt,
män äro jämt sig lika:
en fot på strand och en i båt [...]"⁴¹

⁴¹ Ibid, s. 339.

LITTERATURFÖRTECKNING OCH REFERENSER

Algulin, Ingemar/ Olsson, Bernt (red.); *Litteraturens historia i Sverige*, Norstedts, Stockholm, 1987.

Algulin, Ingemar/Olsson, Bernt (red.); *Litteraturens historia i världen*, Norstedts, Stockholm, 1999.

Bibeln (Svenska Bibelsällskapets varsamma språkliga revision av 1917 års översättning), Libris, Stockholm, 1988.

Breitholtz, Lennart (red.); *Litteraturens klassiker Renässansens litteratur Prosa och epik*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Breitholtz, Lennart (red.); *Litteraturens klassiker: Grekisk litteratur Dramatik*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Breitholtz, Lennart (red.); *Litteraturens klassiker: Grekisk litteratur Dikter och prosa*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Breitholtz, Lennart (red.); *Litteraturens klassiker: Renässansens litteratur Dramatik och lyrik*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Hildeman, Karl-Ivar (red.); *Litteraturens klassiker: Medeltidens litteratur Lyrik, dramatik m.m.*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Hildeman, Karl-Ivar (red.); *Litteraturens klassiker: Medeltidens litteratur Episk diktning m.m.*, Norstedts, Stockholm, 1996.

Homer; *Illiaden*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1992.

Nilsson, Ruth; *Kvinnosyn i Sverige*, Gleerup bokförlag, Lund, 1973.

Olsson, Bernt (ans. utg.); *Svensk litteratur 1 Från runorna till 1730*, Norstedts, Stockholm, 1993.

Roxman, Susanna (red.); *Kvinnliga författare*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1983.

Shakespeare, William; *The Merchant of Venice*, Penguin Books, London, 1994.

Svanberg, Birgitta/Witt-Brattström, Ebba (red.); *Hundra skrivande kvinnor Från forntiden till och med romantiken (Första delen)*, Natur och kultur, Stockholm, 1995.

Westman-Berg, Karin; *Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet*, Prisma, Stockholm, 1968.